

VERSLAG NJCM-SEMINAR

Dag van de mensenrechten: besnijdenis vanuit mensenrechtelijk perspectief

Geeske Ruitenbergh, Trudy Veerman & Annemieke Wolthuis *

Op 10 december 2015 werd naar aanleiding van het verschijnen van het boek *Jongensbesnijdenis gezien vanuit mensenrechtelijk perspectief*¹ door de NJCM-werkgroep Jeugdrecht & Gezondheidsrecht een interessant seminar gehouden. Het seminar vond plaats in academisch-cultureel centrum SPUI25 in Amsterdam. Doel van de avond was niet om consensus te bereiken over het antwoord op de vraag of jongensbesnijdenis verboden zou moeten worden, maar om vanuit mensenrechtelijk perspectief met elkaar in gesprek te gaan. Andere inzichten kunnen er immers toe leiden dat in de discussie meer grijstinten naar voren komen en dit zou de voor- en tegenstanders van een verbod wellicht nader tot elkaar kunnen brengen. De bundel biedt een divers palet aan bijdragen van rechtswetenschappers, mensenrechtendeskundigen, artsen, ethici en advocaten. Op het seminar kwamen twee van de auteurs aan het woord en een derde bijdrage van Wilma Duijst, voorheen lid van de werkgroep en werkzaam als forensisch arts en strafrechtdeskundige.

Moet een minderheid zich voegen naar de opvattingen van de meerderheid?

Goos Cardol, de voorzitter van de avond en van de NJCM-werkgroep Jeugdrecht en Gezondheidsrecht, hield een inleiding waarin hij het doel van de studieavond uiteenzette. Vervolgens kreeg Matthijs de Blois (universitair docent Rechtstheorie aan de Universiteit Utrecht) het woord. Hij betoogde onder meer dat een verbod de godsdienstvrijheid ('de hoeksteen van de grondrechten') in het geding zou brengen, alsook het recht op ouderlijke opvoedingsvrijheid. Ouders zijn immers primair verantwoordelijk voor de opvoeding en verzorging van hun kinderen en de overheid dient te respecteren dat ouders in beginsel het recht hebben om daarin hun eigen keuzes te maken. De keuzevrijheid van ouders is uiteraard niet onbeperkt en zal soms moeten wijken voor andere belangen, zoals de belangen van het kind. In het kader van jongensbesnijdenis zal er echter voor moeten worden gewaakt dat 'het belang van het kind' niet wordt verengd tot het antwoord op de vraag of voor de besnijdenis een medische noodzaak aanwezig is. Ook religieuze opvattingen spelen daarbij een rol.

Volgens De Blois is in het geval van jongensbesnijdenis geen sprake van strijdigheid met artikel 3 EVRM of artikel 24 IVRK. De godsdienstvrijheid van het kind is evenmin in het geding, omdat de besnijdenis er niet aan in de weg staat dat het kind later een andere weg inslaat dan de ouders volgen. Weliswaar kleven er aan de besnijdenis – zoals aan elke medische ingreep – risico's, maar het besneden zijn heeft ook voordelen. Er zijn naar de mening van De Blois drie verschillen tussen jongens- en meisjesbesnijdenis, die maken dat geen sprake is van discriminatie

* Alle drie zijn lid van de NJCM-werkgroep Jeugdrecht & Gezondheidsrecht.

1 G. Cardol, T. Veerman & A. Wolthuis (red.), *Jongensbesnijdenis gezien vanuit mensenrechtelijk perspectief*, Leiden: Stichting NJCM-Boekerij 2015, nr. 56.

nu meisjesbesnijdenis wel en jongensbesnijdenis niet verboden is. Ten eerste is bij jongensbesnijdenis vaak sprake van een godsdienstige en bij meisjesbesnijdenis van een culturele achtergrond. Ten tweede ondervinden jongens in het algemeen geen en meisjes vaker wel nadelige medische gevolgen van de ingreep. Ten derde heeft jongensbesnijdenis belangrijke voordelen die er in het geval van meisjesbesnijdenis niet zijn.

Dit vraagstuk, wel of geen verbod op jongensbesnijdenis, staat niet op zichzelf. In de hedendaagse seculiere samenleving lijkt men er in toenemende mate moeite mee te hebben dat een minderheid zich niet wil voegen naar hetgeen de meerderheid als 'wenselijk' beschouwt. Grondrechten zouden de minderheid moeten beschermen tegen de meerderheid en niet moeten worden gebruikt om de meerderheid een wapen in handen te geven tegen de minderheid, aldus De Blois.

Gelijke behandeling van jongens en meisjes(besnijdenis)?

De volgende spreker was Gert van Dijk (ethicus Erasmus MC Rotterdam). Hij stelde eerst de terminologie ter discussie en gebruikte in zijn betoog consequent de neutralere termen *Female Genital Alteration* (FGA) en *Male Genital Alteration* (MGA). Vervolgens stelde hij de vraag centraal of jongens- en meisjesbesnijdenis zodanig verschillend zijn, dat zij een verschil in behandeling rechtvaardigen. Immers, alle vormen van meisjesbesnijdenis zijn verboden, maar voor geen enkele vorm van jongensbesnijdenis geldt een verbod. Dit terwijl er de nodige overeenkomsten zijn tussen het besnijden van meisjes en jongens. Zo gaat het in beide gevallen om minderjarigen, om een ingreep aan de geslachtsorganen en gebeurt dit om culturele dan wel religieuze redenen. Toch worden ze heel verschillend beoordeeld. Argumenten die daarvoor vaak worden genoemd zijn dat meisjesbesnijdenis 'veel erger' is, dat jongensbesnijdenis gezondheidsvoordelen heeft en dat er een verschil is in achtergronden/motieven voor de besnijdenis. Wat dit laatste betreft geldt volgens Van Dijk dat de motivatie echter vaak hetzelfde is. Zo gebeurt het in beide gevallen, omdat men denkt dat de persoon die de ingreep ondergaat er beter van wordt. Ten aanzien van gezondheidsvoordelen geldt dat jongensbesnijdenis HIV kan tegengaan, maar dit geldt ook voor meisjesbesnijdenis. Men kan zich bovendien afvragen of besnijdenis de beste manier is om HIV tegen te gaan. Is meisjesbesnijdenis 'veel erger' dan jongensbesnijdenis? Bij meisjesbesnijdenis denkt men al snel aan de meest ingrijpende, ergste en meest schadelijke vorm daarvan, die bijvoorbeeld voorkomt in Somalië. Echter, de lichtere, meer symbolische vormen van meisjesbesnijdenis komen veel vaker voor. Toch zijn ook deze verboden. Bij jongensbesnijdenis kunnen zich diverse complicaties voordoen. Zo treedt bijvoorbeeld bij ongeveer 20% van de besneden jongens op de middellange termijn een plasbuisvernauwing op en kampen besneden mannen en hun partners drie keer zo vaak met seksuele problemen als niet-besneden mannen, vermoedelijk omdat de gevoeligheid van de penis ten gevolge van de besnijdenis afneemt.

Bij besnijdenis van jongens wordt in de discussie gesproken in termen van (de mate van) schade, terwijl meisjesbesnijdenis sneller wordt beschouwd als mensenrechtenschending. Als we beide vormen van besnijdenis zouden beoordelen in het licht van de mate van schadelijkheid, zouden we dan niet ook de lichte, symbolische vormen van meisjesbesnijdenis moeten toestaan? Degenen die dat eerder voorstelden, werden weggehoond. Als we beide vormen bezien in het licht van mensenrechten, zou jongensbesnijdenis dan niet ook verboden moeten worden?

Resumerend kan worden gesteld, dat in de discussie over besnijdenis opvalt dat naar besnijdenis van jongens niet op dezelfde wijze wordt gekeken als naar besnijdenis van meisjes.

Een strafrechtelijk verbod?

Aan Wilma Duijst (forensisch arts en rechter-plaatsvervanger in Arnhem) was gevraagd om uit te gaan van de fictieve situatie dat jongensbesnijdenis in Nederland strafrechtelijk verboden is. Stel dat jongensbesnijdenis verboden is, wat zouden dan de gevolgen zijn van een dergelijk verbod?

Al snel werd duidelijk dat aan een verbod de nodige haken en ogen kleven. Zo is de eerste vraag hoe je weet dat een kind besneden is. Wellicht dat een huisarts of het consultatiebureau dit kan aankaarten, maar zij zijn gehouden aan een medisch beroepsgeheim. Een vraag is ook wie verdachte is in de strafzaak. Het meest voor de hand ligt dat degene die de besnijdenis heeft uitgevoerd verdachte is. Een verpleegkundige die heeft geassisteerd zou medepleger of medeplichtige kunnen zijn. De ouders, de uitlokkers, zouden misschien ook als medeplichtigen kunnen worden aangemerkt. Bewijsrechtelijk is het lastig dat de verdachten zwijgrecht hebben en dat de getuige, het kind, vaak te jong is om iets te verklaren. Welk strafbaar feit zou besnijdenis zijn? Mishandeling of, omdat blijvende 'schade' optreedt, zware mishandeling? Ook zou moeten worden nagegaan of sprake is van een strafuitsluitingsgrond, zoals bijvoorbeeld een medische indicatie. Het vergaren van het bewijs is evenmin eenvoudig, want voor bijvoorbeeld het maken van foto's is in beginsel toestemming van de ouders nodig. Bovendien hoeven de ouders niet te getuigen, omdat zij zich als mogelijke verdachten op hun zwijgrecht kunnen beroepen.

De conclusie is derhalve dat indien Nederland een verbod op jongensbesnijdenis zou kennen, weliswaar strafrechtelijke vervolging mogelijk is, maar dat het nog niet zo eenvoudig zal zijn om het bewijs in dergelijke zaken rond te krijgen. Om deze reden zal volgens Duijst een strafrechtelijk verbod niet erg effectief zijn en is het verhogen van de leeftijdsgrens misschien een beter idee.

Het verlossende woord?

Na de drie interessante lezingen overhandigde Goos Cardol het eerste exemplaar van de bundel over jongensbesnijdenis aan Jos Dute (bijzonder hoogleraar Gezondheidsrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen en lid van het College voor de Rechten van de Mens). Dute gaf aan dat het College voor de Rechten van de Mens ingenomen was met het initiatief om dit thema door middel van het boek en de studieavond opnieuw op de kaart te zetten. Er is in geval van jongensbesnijdenis duidelijk sprake van een botsing van mensenrechten. Hij noemde godsdienstvrijheid, lichamelijke integriteit en de keuzevrijheid van een kind. Jurisprudentie is hierover niet eenduidig. Is uitstellen en zelf beslissen op 18-jarige leeftijd een optie? Het College voor de Rechten van de Mens gaat niet 'het verlossende woord' spreken. Volgens Dute is een verbod of wettelijke regeling ten aanzien van jongensbesnijdenis op dit moment geen optie. Verantwoorde uitvoering in het licht van het recht op gezondheid is wel cruciaal. Als jongensbesnijdenis verboden wordt, dan zal het 'ondergronds' toch blijven gebeuren en zullen de risico's toenemen.

Het College vindt voorlichting en het op gang houden van de dialoog van groot belang in het licht van een pragmatische benadering. Dute maakte de link met de discussie rond de vaccinatieplicht. De wens werd uitgesproken dat het boek in dit kader z'n vruchten zal afwerpen.

Hierna volgde een levendige discussie met het publiek. Zo werd onder meer de vraag gesteld waar de grens van de godsdienstvrijheid ligt als deze niet ligt bij de lichamelijke integriteit van een kind. Maar ook werd aangegeven dat het nog niet zo eenvoudig is om aan te geven wat precies moet worden verstaan onder 'lichamelijke integriteit'. Tevens werd gediscussieerd over de terminologie, omdat niet elke vorm van besnijdenis een vorm van *alteration* zou zijn. Daarnaast werd de vraag gesteld of, indien jongensbesnijdenis verboden zou zijn, het ontbreken van materiële wederrechtelijkheid een strafuitsluitingsgrond zou kunnen vormen. Aangegeven werd dat in geval van besnijdenis van pasgeborenen het percentage complicaties veel geringer is dan wanneer een besnijdenis op latere leeftijd plaatsvindt. Er werd gepraat over de rechten van het kind en de opdracht van de overheid om kinderen te beschermen. Zouden er voor jongensbesnijdenis richtlijnen moeten komen? En zouden er dan ook richtlijnen moeten zijn voor de lichtste vormen van meisjesbesnijdenis? Is het niet vreemd dat, terwijl de lichtste vormen van meisjesbesnijdenis nauwelijks zichtbaar zijn, over meisjesbesnijdenis steevast wordt gezegd 'wat erg', maar dat dit niet wordt gezegd wanneer het over jongensbesnijdenis gaat?

Kortom, jongensbesnijdenis is een onderwerp dat heel wat vragen oproept en de nodige discussie oplevert. Degenen die bij het seminar aanwezig waren hebben geen consensus bereikt – het verlossende woord werd niet gesproken – maar dat was ook niet het doel van de avond. Het onderwerp jongensbesnijdenis staat weer op de kaart en de discussie heeft met het verschijnen van de bundel een nieuwe impuls gekregen.

De bundel *Jongensbesnijdenis gezien vanuit mensenrechtelijk perspectief* kan besteld worden bij het NJCM: www.njcm.nl/site/publications/list